

ZMIANY W POLSKIM SYSTEMIE OPIEKI NAD DZIECKIEM PO ROKU 2000.

HALINA BEJGER

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie

STRESZCZENIE: *Artykuł stanowi analizę kierunków zmian w polskim systemie opieki nad dzieckiem. Potrzeby w zakresie opieki nad dziećmi i młodzieżą wynikają z ubóstwa, którym dotkniętych jest 17,7% ludności w naszym kraju, a także bezrobocia, bezdomności i patologii w rodzinach. Wyznacznikiem przekształceń sprzyjających reformowaniu całego systemu są zmiany w polskim prawodawstwie opiekuńczym. Początki przeobrażeń widoczne były w zakresie doskonalenia standardów w poszczególnych formach opieki. Natomiast ukoronowaniem działań w tym obszarze stała się ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która wysiłki w zakresie opieki nad dzieckiem koncentruje na rodzinie. Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 skupia się na rozwijaniu form wspierania opiekuńczo-wychowawczej funkcji rodziny i profilaktyce wykluczenia społecznego dzieci i ich rodzin.*

SŁOWA KLUCZOWE: *ubóstwo, dobro dziecka, system opieki, rodzina, wykluczenie społeczne*

Polska jest krajem, w którym pomimo postępu i rozwoju wielu dziedzin, nadal występują takie negatywne zjawiska społeczne jak: ubóstwo, bezrobocie czy bezdomność. Skutki występowania tych zjawisk odczuwają boleśnie rodziny, a szczególnie dzieci. Po zmianach ustrojowych dokonanych w 1989 r. nowym zjawiskiem społecznym, które dotąd nie występowało w takim nasileniu stało się ubóstwo. Zasięg ubóstwa po 2000 r. przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Ubóstwo w Polsce w latach 2000-2009

Zasięg ubóstwa	Lata/ dane w %									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
minimum egzystencji	17,1	17,0	18,5	20,4	20,3	18,1	17,7	17,3	17,6	17,3
ustawowa granica ubóstwa	13,6	15,0	18,5	18,1	19,2	18,1	15,1	14,6	10,6	8,3
relatywna granica ubóstwa	8,1	9,5	11,1	10,9	11,8	12,3	7,8	6,6	5,6	5,7

Źródło: GUS (2010), *Ubóstwo w Polsce. Zasięg ubóstwa w Polsce w 2009 r.*

W warunkach ubóstwa absolutnego tj. na poziomie minimum egzystencji wynoszącym w 2009 r. dla jednej osoby 433 zł żyje od 17,0% do 20,4% dzieci w Polsce¹. Ustawowa granica ubóstwa w Polsce jest definiowana „jako przekroczenie poziomu dochodów ustalonych ustawowo jako granica, poniżej której można się ubiegać o świadczenia pieniężne z pomocy społecznej (...) dla osoby samotnie gospodarującej jest to dochód nieprzekraczający kwoty 477 zł, natomiast dla osoby w rodzinie – kwota 351 zł”².

Na tym poziomie egzystowało w naszym kraju od 8,3% w 2009 r. do 19,2% w roku 2004, przy czym warto zauważyć, że od 2006 r. odsetek dzieci żyjących na granicy ubóstwa ustawowego stopniowo maleje z 15,1% (w 2006 r.) do 8,3% w 2009 r. Granicę ubóstwa relatywnego wyznacza „poziom wydatków gospodarstwa domowego niższy od połowy średnich wydatków w kraju”³, który w 2009 r. wynosił 633 zł.

Tabela 2. Dzieci żyjące w Polsce na poziomie minimum egzystencji w latach 2005-2009 (dane w %)

Typ rodziny	Minimum egzystencji w latach				
	2005	2006	2007	2008	2009
Małżeństwo z 1 dzieckiem	5,5	3,0	2,9	1,8	2,0
Małżeństwo z 2 dziećmi	10,4	6,7	5,2	3,8	4,2
Małżeństwo z 3 dziećmi	22,0	13,9	10,5	8,8	9,3
Małżeństwo z 4 dziećmi i więcej	40,1	43,5	26,2	25,4	21,3
Osoba samotna z dzieckiem na utrzymaniu	14,5	11,0	6,9	7,7	6,4

Źródło: GUS (2007-2010), *Ubóstwo w Polsce. Zasięg ubóstwa w Polsce. Sytuacja gospodarstw domowych*.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli odsetek dzieci w Polsce żyjących na poziomie minimum egzystencji zwiększa się proporcjonalnie do liczby dzieci w rodzinach: najniższy – tj. na poziomie od 1,8% (w roku 2008) do 5,5% (w 2005 r.) dotyczył rodzin z jednym dzieckiem, wyższy – od 3,8% do 10,4% rodzin z dwojgiem dzieci, a najwyższy tj. od 21,3% (2009 r.) do 40,1% (w 2005r.) w rodzinach wielodzietnych, z czworgiem dzieci i więcej. Odsetek dzieci z rodzin wielodzietnych żyjących na poziomie minimum egzystencji począwszy od 2007 r. stopniowo malał.

¹ Kwota dotyczy osoby samotnie gospodarującej; w wieloosobowych gospodarstwach dla każdej kolejnej osoby minimum egzystencji jest niższe; Zakład Polityki Społecznej: *Wysokość i struktura zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2009 r.*, Warszawa 2010.

² Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm., art. 8.

³ Poziom średnich wydatków w kraju określany jest na podstawie danych GUS; *Ubóstwo w Polsce. Zasięg ubóstwa w Polsce w 2009 r.*, Warszawa 2010.

Tabela 3. Przyczyny utrudniające pokonanie problemu ubóstwa wg opinii społecznej (wg danych na 2007 r.)

Przyczyny	Dane w %
Brak pracy, bezrobocie	53
Alkoholizm	40
Brak wykształcenia, kwalifikacji zawodowych	39
Niezaradność życiowa, bezradność w załatwianiu swoich spraw	37
Lenistwo, niechęć do podejmowania pracy	35
Choroba, kalectwo	27
Brak wsparcia i opieki ze strony państwa	24
Niskie emerytury, renty	22
Brak szczęścia, ślepy los	5
Brak wsparcia i opieki ze strony rodziny, brak rodziny	3

Źródło: CBOS (2007), *Opinie na temat zasięgu biedy w Polsce, komunikat z badań nr BS/71/2007*, s. 11.

Wyjście z problemu ubóstwa polskich rodzin utrudniają, według opinii społecznej, negatywne zjawiska, które powodują dysfunkcyjność wobec własnych dzieci. Do najczęstszych przyczyn zalicza się: bezrobocie (53%) i alkoholizm (40%). Alkoholizm to – jak widać, czynnik wszelkich nieprawidłowości w funkcjonowaniu polskich rodzin i wywiązywaniu się z obowiązków opiekuńczo-wychowawczych wobec małoletnich dzieci. Ponadto zmianę sytuacji i pokonanie problemu ubóstwa utrudniają w dysfunkcyjnych rodzinach: niski poziom wykształcenia (39%) uniemożliwiający podjęcie stałej pracy, lenistwo i rzeczywista niechęć do podejmowania pracy (35%) oraz niezaradność życiowa i bezradność w załatwianiu swoich spraw (37%). W przypadku rodziców przewlekle chorych i kalekich powodem ubóstwa stają się niskie świadczenia rentowe, które utrudniają utrzymanie wysokich standardów życiowych i zaspokojenie potrzeb rozwojowych dzieci.

Tabela 4. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Polsce wg typów rodzin biologicznych w latach 2008-2011 (dane w %)

yszczególnienie		2008	2009	2010	2011
Samotni rodzice z dziećmi na utrzymaniu	A	51,9	51,8	51,7	46,4
	B	30,2	34,8	34,2	29,8
Rodzice z dzieckiem na utrzymaniu	A	24,4	20,5	20,7	18,8
	B	13,9	12,3	12,3	11,3
Rodzice z dwojgiem dzieci na utrzymaniu	A	25,3	24,3	25,3	24,6
	B	17,9	19,5	19,8	19,7
Rodziny wielodzietne z trojgiem lub więcej dzieci na utrzymaniu	A	45,4	46,3	42,3	44,4
	B	34,4	37,8	32,8	34,6

A- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

B- Wskaźnik zagrożenia ubóstwem

Źródło: *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013*, s. 9.

Wyniki ministerialnych analiz problemu ubóstwa wskazują, iż najbardziej zagrożone wykluczeniem społecznym w naszym społeczeństwie są dzieci wychowywane przez samotnych rodziców, gdzie poziom zagrożenia sięga od 46,4% (w 2011 r.) do 51,9% (w 2008 r.), rodzin niepełnych oraz dzieci wychowujących się w rodzinach wielodzietnych, w których zagrożenie dotyczy od 42,3% (w 2010 r.) do 46,3% (w 2009 r.). W populacji rodzin wychowujących jedno lub dwoje dzieci zagrożenie wykluczeniem społecznym lub ubóstwem obejmuje od 18,8% (rodziny z 1 dzieckiem w 2011 r.) do 25,3% (rodziny z 2 dziećmi w 2008 i 2010 r.). Zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w rodzinach niepełnych w badanym okresie wykazuje niewielką tendencję spadkową.

Tabela 5. Odsetek dzieci (w wieku 0-17) żyjących w mieszkaniach bardzo niskiej jakości ogółem i zagrożonych ubóstwem (dane w %)

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ogółem	44,8	42,5	39,0	24,1	18,8	17,0	12,8
Zagrożone ubóstwem	58,4	59,8	55,7	38,0	32,9	30,4	20,0

Źródło: Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013, s. 21.

Mimo rozwoju gospodarki mieszkaniowej w Polsce nadal wiele rodzin (w tym także dzieci) żyje w bardzo trudnych warunkach mieszkaniowych. Odsetek dzieci objętych tym problemem wynosił w latach 2005-2011 od 44,8% do 12,8% ogółu, z czego realnie zagrożonych ubóstwem było znacznie więcej tj. od 58,4% do 20,0%, co wyraźnie wskazuje na tendencję spadkową potwierdzającą, że sytuacja mieszkaniowa dzieci i ich rodzin sukcesywnie się poprawia. Jednak nadal, co piąte dziecko żyje w bardzo trudnych warunkach i zagrożone jest ubóstwem, które może spowodować wykluczenie społeczne.

Rozwiązaniem tego problemu, z całą pewnością, jest rozszerzenie działań inwestycyjnych państwa polegające na budowie i udostępnianiu tanich mieszkań rodzinom zagrożonym bezdomnością i bezdomnym. Tylko takie działania umożliwiają im normalne, godne życie i w konsekwencji zapobiegnie wykluczeniu mieszkaniowemu i społecznemu.

Analiza występujących problemów społecznych skłania do poszukiwania odpowiedzi na pytanie, w jakim kierunku powinny zmierzać zmiany w zakresie organizacji opieki nad dzieckiem i wspierania rodzin dysfunkcyjnych w nowych warunkach społeczno-politycznych, aby różnym grupom społecznym zapewnić adaptację do nowej rzeczywistości?

Zasadnicze zmiany w polskim systemie opieki nad dzieckiem wniosła nowa ustawa o pomocy społecznej z 2000 r. Poprzedziło ją powołanie w 1999 r. Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie – instytucji koordynującej działania opiekuńczo-wychowawcze podejmowane wobec dziecka osieroconego i pomocowe wobec jego rodziny. Dzięki temu działania opiekuńcze prowadzone dotąd przez różne resorty zostały skupione w jednym – Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej. Po raz pierwszy też w polskim ustawodawstwie opiekuńczym zaczęto problemy dzieci zaniedbanych wychowawczo i osieroconych postrzegać w szerokim kontekście ich życia rodzinnego. Dowodem na to był zapis w ustawie dotyczący opieki nad dzieckiem i jego rodziną, który wymusił konieczność odejścia od dotychczasowego modelu opieki społecznej odpowiedzialnego jej ustawiczny i bezrefleksyjny charakter. Aktualnie trudną sytuację rodziny traktuje się jako stan kryzysu. W. Kopaliński określa go jako „(...) moment, okres przełomu, przesilenie, decydujący zwrot”⁴, czyli swojego rodzaju stan przejściowy, który, w ramach praktycznej działalności

⁴ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1971, s. 417.

instytucji systemu pomocy społecznej, należy wspólnie pokonać. Sytuacje kryzysowe w rodzinach są najczęściej „wywoływane zdarzeniami losowymi, niepowodzeniami osobistymi oraz porażkami życiowymi”⁵ i powodują zmianę ich statusu w życiu. Instytucje pomocy społecznej, w tym przede wszystkim powołane do życia powiatowe centra pomocy rodzinie, stały się w tych nowych warunkach ośrodkami kierującymi procesem wychodzenia rodzin z sytuacji kryzysowych. Nowe podejście do problemów dzieci i ich rodzin polega na tym, że zamiast długotrwałej opieki oznaczającej wzięcie odpowiedzialności przez opiekuna za podopiecznego i zaspokajania jego ponadpodmiotowych potrzeb, aktualnie proponuje się krótkotrwałą opiekę i pomoc w pokonywaniu sytuacji kryzysowej i odzyskaniu pełnej samodzielności w funkcjonowaniu społecznym.

W literaturze pedagogicznej potrzebę określa się jako: „odczuwany przez jednostkę brak (lub nadmiar) czegoś, co w konsekwencji prowadzi do powstania określonego napięcia emocjonalnego zmuszającego do podjęcia stosownych działań, mających na celu zaspokojenie potrzeby. (...) Zaspokojenie poszczególnych potrzeb jednostki warunkuje jej wszechstronny i prawidłowy rozwój, dobre samopoczucie, satysfakcję, zadowolenie, spokój wewnętrzny oraz harmonijny stosunek do otoczenia”⁶. Pedagogika opiekuńcza potrzeby ponadpodmiotowe traktuje jako te, których jednostka znajdująca się w stanie kryzysu nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić i z reguły w takiej sytuacji oczekuje opieki i pomocy z zewnątrz.

Doświadczenia poprzedniego ustroju potwierdzają, że nadmiar odpowiedzialności w sprawowaniu opieki i praktyka ciągłego wyręczania prowadzi do ubezwłasnowolnienia rodziny, dlatego opieka nad rodziną znajdującą się w stanie bezradności wobec sytuacji losowej, powinna mieć charakter interwencji i być ukierunkowana „na przewyższenie sytuacji zagrożenia”⁷. R. Czermiechowska zwraca uwagę na to, że cele opieki w związku z zagrożeniem rzeczywistym powinny obejmować jedynie: wsparcie, obronę, ratownictwo, akcję⁸. Nowy kierunek w polityce społecznej państwa zakłada przejście od systemu nadmiernie opiekuńczego do pomagającego swoim obywatelom w odzyskaniu samodzielności w pełnieniu ról społecznych i powrocie do życia społecznego w wymiarze zapobiegającym wykluczeniu społecznemu. Pomoc państwa koncentruje się obecnie na uaktywnieniu i pełnym usamodzielnieniu jednostek zagrożonych marginalizacją poprzez dostarczanie wiedzy i rozwijanie umiejętności, podejmowanie pracy socjalnej i terapię.

Każda polska rodzina ma zagwarantowaną w Konstytucji RP pełną autonomię. W Art. 47 Konstytucji czytamy, że: „Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”⁹, zaś w art. 48 zwraca się uwagę na fakt, iż: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania”¹⁰. W przypadku dzieci wychowujących się w rodzinach dysfunkcyjnych, gdy są zaniedbywane czy krzywdzone; lub występuje naruszenie, ewentualnie zagrożenie ich dobra, państwo zastrzega sobie prawo ingerencji w życie takich rodzin poprzez organy uprawnione do interwencji, jak policja czy służba zdrowia, ale, przede wszystkim, powołane do tego

⁵ wikipedia.org, pl [dostęp z dnia: 10.12.2013].

⁶ *Słownik pedagogiki i psychologii. Zagadnienia pojęcia terminy*, oprac. K. Janus, Warszawa 2011, s. 214.

⁷ R. Czermiechowska, *Niektóre podobieństwa działań opiekuńczych i terapeutycznych*, „Opieka Wychowanie Terapia” 1996 nr 3, s. 22.

⁸ Por. ibidem.

⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 23.

¹⁰ Ibidem, s. 23.

ośrodki pomocy społecznej i sąd rodzinny. Ośrodki pomocy społecznej po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego, który jest podstawą przyznawania wszystkich form pomocy, powinny zapewnić takim rodzinom odpowiednie formy pomocy materialnej, zorganizować dożywianie dzieci w szkole czy skierować pod opiekę świetlicy. Ingerencja sądu dotyczy głównie sposobu sprawowania władzy rodzicielskiej i wiąże się zwykle z decyzją o ograniczeniu, zawieszeniu lub w skrajnych przypadkach o pozbawieniu władzy rodzicielskiej. Zgodnie z Kodeksem Rodzinnym i Opiekuńczym „Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz wychowania dziecka z poszanowaniem jego godności i praw” i „(...) powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny”¹¹.

Władza rodzicielska nad dzieckiem powinna być sprawowana z uwzględnieniem jego dobra. Stojanowska dobro dziecka określa jako „kompleks wartości materialnych i niematerialnych niezbędnych dla zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, przy czym, wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej, aktualnie istniejącej sytuacji dziecka, zakładając zbieżność tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym”¹².

Tabela 6. Małoletni w wieku do lat 18 pod opieką sądów w latach 2000-2009
(dane w tysiącach)

rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
liczba ludności w wieku 0-17 lat	9304	8970	8663	8349	8087	7864	7661	7488	7350	7235
małoletni pod opieką sądów	172	178	166	163	174	182	189	201	202	210
na 1000 ludności 0-17 lat	18	18,5	19,8	19,1	21,5	23,1	24,6	26,8	27,4	29,0
małoletni w rodzinach zastępczych	40,6	41,9	39,6	40,1	41,8	42,8	43,7	44,4	45,1	45,9
na 1000 ludności 0-17 lat	4,3	4,6	4,5	4,8	5,2	5,4	5,7	5,9	6,1	6,3
małoletni w placówkach op.- wych.	30,7	32,1	28,7	27,6	26,3	25,3	25,7	25,1	24,0	21,6
na 1000 ludności 0-17 lat	3,3	3,5	3,3	3,3	3,3	3,2	3,4	3,4	3,3	3,0

Źródło: *Dzieci się liczą. Informacje o stanie zagrożenia bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, „Dziecko krzywdzone” 2011 nr 3 (36), s. 98.

¹¹ *Kodeks Rodziny i Opiekuńczy*, Toruń 2009, s. 54.

¹² W. Stojanowska, *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i z ojca. Studium socjologiczno-prawne*, Warszawa 2000, s. 44.

Jak wynika z danych Głównego Urzędu Statystycznego maleje dzietność polskich rodzin. W 2008 r. urodziło się w Polsce 414,4 tys. dzieci, w 2011 r. 391 tys., a w 2012 r. 386 tys. Ogólny bilans ludności w wieku do lat 17 (dane w tabeli) w badanym okresie kształtował się na poziomie od 9304 tys. (w roku 2000) do 7235 tys. (w 2009 r.) z wyraźną tendencją malejącą, jednak liczba dzieci pozostających pod opieką sądów rodzinnych rosła od 163 tys. (w roku 2003) do 210 tys. (w 2009 r.).

Decyzją sądów, dzieci z rodzin, które nie radzą sobie z ich wychowaniem, trafiają do placówek opiekuńczo-wychowawczych, socjoterapeutycznych, resocjalizacyjnych, czy też rodzinnych form opieki. Dane zamieszczone w tabeli potwierdzają minimalny spadek liczby dzieci umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych z 30,7 tys. w 2000 r. do 21,6 tys. w 2009 r., natomiast niewielki wzrost liczby dzieci umieszczanych w tym okresie w rodzinach zastępczych z 39,6 tys. w 2002 r. do 45,9 tys. w 2009 r., co wydaje się zgodne z ogólnymi założeniami i kierunkiem zmian systemowych w opiece nad dzieckiem po roku 2000.

Konsekwencją ingerencji sądu we władzę rodzicielską jest często postanowienie o ustaleniu dla dziecka nadzoru kuratora – najczęściej stosowanej formy ograniczenia władzy rodzicielskiej, umieszczeniu dzieci w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej. Pod nadzorem kuratorów najwięcej dzieci, bo aż 137 681, znalazło się w 2009 r., począwszy od 2003 r. coraz więcej dzieci trafia do rodzin zastępczych, osiągając w 2009 r. liczbę 45 907, zaś liczba dzieci umieszczanych w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych stopniowo maleje z 31 825 (w roku 2000) do 21 668 (w 2009 r.).

Tabela 7. Liczba dzieci pod opieką sądów w latach 2000-2009

rok	nadzór kurator	w rodzinach zastępczych	w placówkach opiekuńczo-wychowawczych
2000	103 561	40 650	31 825
2001	108 620	41 925	29 901
2002	97 634	39 683	28 735
2003	98 663	40 197	27 614
2004	105 131	41 754	26 292
2005	112 941	42 855	27 060
2006	121 351	43 785	25 751
2007	129 542	44 412	25 137
2008	132 110	45 150	24 006
2009	137 681	45 907	21 668

Źródło: *Dzieci się liczą. Informacje o stanie zagrożenia bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, „Dziecko krzywdzone” 2011 nr 3 (36), s. 100.

Przyjmuje się, że zanim sąd podejmie konkretną decyzję, powinny zostać wyczerpane wszystkie inne możliwości pomocy dziecku i jego rodzinie. Trudna sytuacja materialna rodziny dziecka nie może być powodem umieszczenia go w placówce całodobowej opieki, gdyż rodzi to skutki w postaci: przerwania więzi emocjonalnej z rodzicami, pojawiania się deficytów w jego rozwoju, poczucia krzywdy i poczucia pejoratywnej odmierności w stosunku do rówieśników, obniżenia poziomu motywacji do nauki, samooceny i wiary we własne możliwości. Ponadto formy opieki całodobowej są o wiele droższe, niż zasiłki, z jakich rodzina może w ramach świadczeń pieniężnych, przysługujących zgodnie z ustawą,

skorzystać. Mimo popularyzacji i upowszechniania rodzinnych form opieki, placówki całodobowe nadal są w Polsce koniecznością, trafiają do nich dzieci, dla których nie udaje się znaleźć odpowiedniej rodziny zastępczej czy adopcyjnej, ani też miejsca w rodzinnym domu dziecka.

Ustawa o pomocy społecznej z 2004 r. wprowadza nową typologię placówek opiekuńczo-wychowawczych, zgodnie z którą w systemie opieki nad dzieckiem funkcjonują obecnie placówki: interwencyjne, rodzinne, socjalizacyjne.¹³ Wszystkie wymienione w ustawie placówki mają charakter całodobowy, a umieszczone są w nich dzieci, których rodzice są pozbawieni częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej. Przyjmuje się, że „całodobowa placówka opiekuńczo-wychowawcza może łączyć działania interwencyjne, socjalizacyjne i inne działania na rzecz pomocy dziecku i rodzinie, przyjmując formę placówki wielofunkcyjnej”¹⁴.

Tabela 8. Dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2000-2009

rok	Liczba dzieci w placówkach			
	interwencyjnych	rodzinnych	socjalizacyjnych	wielofunkcyjnych
2000	2 782	978	17 247	-
2001	2 988	1 249	17 857	-
2002	3 274	1 308	17 556	-
2003	2 707	1 530	16 875	-
2004	1 956	1 777	14 218	2 713
2005	1 514	1 859	11 772	5 045
2006	1 301	1 951	10 629	6 782
2007	1 041	1 892	9 830	7 011
2008	767	1 859	9 964	6 681
2009	745	2 178	9 896	7 112

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Zgodnie z intencją ustawodawcy (co widoczne jest konkretnych liczbach zawartych w tabeli powyżej) maleje liczba dzieci trafiających do placówek interwencyjnych (dawnych pogotowi opiekuńczych) z 2782 w roku 2000 do 745 w 2009 r. i socjalizacyjnych z 17 247 w 2000 r. do 9896 w 2009 r., wzrasta natomiast liczba dzieci umieszczanych w placówkach rodzinnych z 978 w 2000 r. do 2178 w 2009 r.

Nowe podejście do roli opieki instytucjonalnej zakłada, że mimo przejęcia przez placówkę opieki nad dzieckiem, należy zabiegać o podtrzymywanie kontaktów dziecka z jego rodzicami i krewnymi, chyba, że zdaniem sądu, mogą one zagrażać dobru dziecka. Realizacja założenia, że placówka ma pracować nie tylko z dzieckiem, ale także z jego rodziną, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej o placówkach opiekuńczo-wychowawczych, wymagała zatrudnienia wyspecjalizowanej kadry w postaci: pracowników

¹³ Por. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, op. cit., art.80, ust. 1.

¹⁴ Por. ibidem, ust. 2.

socjalnych, psychologów, pedagogów, terapeutów i wychowawców. Psycholog, pedagog i terapeuta to pracownicy, którzy są powołani do indywidualnej pracy z wychowankami mającej na celu niwelowanie deficytów, wyrównywanie braków szkolnych i wszelkich zaniedbań, korygowanie wad. Pracownicy socjalni – od 2000 roku mają obowiązek pracować z rodzinami dzieci zarówno tych, które już trafiły do placówek, jak i tych, które nadal pozostają pod opieką rodziców¹⁵. Praca socjalna to nie działania jednorazowe czy filantropijne, ale działalność zawodowa nastawiona „na pomoc osobom i rodzinom we wzmocnieniu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzeniu warunków sprzyjających temu celowi”¹⁶ i obejmująca „(...)przedsięwzięcia, które powinny pomóc ludziom w ich integracji ze społeczeństwem, aby prowadzili w nim takie życie, które odpowiada ludzkiej godności”¹⁷. W odniesieniu do wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych praca socjalna z ich rodzinami ma zmierzać do poprawy ich statusu, wyjścia ze stanu kryzysu, (pokonania nałogów, uzyskania pracy zarobkowej, poprawy swojego wizerunku w środowisku lokalnym itp.), a konsekwencją tego potencjalnie powinien być, skrócony do niezbędnego minimum, pobyt w placówce i powrót dziecka do rodziny naturalnej.

Wszyscy specjaliści wraz z dyrektorem placówki i wychowawcą sprawującym bezpośrednią opiekę nad dzieckiem w grupie wychowawczej stanowią zespół, który systematycznie planuje i modyfikuje (co najmniej 2 razy w roku) plan indywidualnych oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych wobec dziecka. W tym względzie do zadań placówki opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego należą:

- 1) „zapewnienie dziecku opieki całodobowej i wychowania oraz zaspokojenie jego potrzeb;
- 2) zapewnienie zajęć wychowawczych, korekcyjnych, kompensacyjnych, logopedycznych, terapeutycznych, rekompensujących braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujących do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym – odpowiedniej rehabilitacji i zajęć specjalistycznych;
- 3) zapewnienie dzieciom kształcenia, wyrównywania opóźnień rozwojowych i szkolnych;
- 4) podejmowanie działań w celu powrotu dziecka do rodziny naturalnej, znalezienia rodziny przysposabiającej lub umieszczenia w rodzinnych formach opieki zastępczej;
- 5) praca z rodziną dziecka;
- 6) organizowanie dla swoich wychowanków odpowiednich form opieki w środowisku, grup usamodzielniających oraz kontaktu z rodzinami zaprzyjaźnionymi;
- 7) możliwość prowadzenia hotelu oraz mieszkania usamodzielnienia”¹⁸.

Wprowadzenie nowych przepisów wykonawczych do ustawy o pomocy społecznej, najpierw z 2000, a po nowelizacji z 2004 r., umożliwiło stworzenie placówek o bardziej kameralnym charakterze, co całkowicie zmieniło ich wizerunek i charakter oddziaływań opiekuńczych i wychowawczych. Z mapy Polski zniknęły dawne domy dziecka dla od 60 do 100 wychowanków w jednym budynku. Zaczęto tworzyć małe placówki z obowiązującą liczbą 30 wychowanków. W czasie dochodzenia do obowiązujących standardów w systemie

¹⁵ Por. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Dz. U. nr 201, poz. 1455, par.8, ust 1-8.

¹⁶ T. Fudała, *Praca socjalna w świetle badań*, „Praca Socjalna” 1994 nr 3, s. 32.

¹⁷ B. Szatur-Jaworska, *Teoretyczne podstawy pracy socjalnej*, [in:] *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995, s. 107.

¹⁸ *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*, op. cit., par. 6.

opieki nad dzieckiem tworzono również placówki wielofunkcyjne łączące typowe grupy wychowawcze, grupy 14-osobowe o charakterze rodziny, ośrodki szkolenia kandydatów do rodzinnych form opieki, świetlice itp. Zmiany w zakresie standardów usług opiekuńczo-wychowawczych uczyniły dawne domy dziecka małymi, kameralnymi placówkami, w których życie wychowanków coraz bardziej zbliżano do warunków życia rodzinnego. Stworzono warunki bytowe uwzględniające:

- małe – dwuosobowe / trzyosobowe pokoje dziecięce,
- pokój do spotkań grupowych, zabawy i wypoczynku (wyposażony odpowiednio w sprzęt TV),
- pokój cichej nauki,
- pokój gościnny umożliwiający wizyty rodziców,
- łazienki,
- pomieszczenia gospodarcze umożliwiające pranie, suszenie i prasowanie,
- aneksy kuchenne (1 na 10 wychowanków)¹⁹.

Takie zaplecze dla grup wychowawczych uwzględniało potrzeby wychowanków w zakresie przygotowania do samodzielnego życia i uczyło wykonywania czynności związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Dzięki temu dziecko rozwijało szereg różnych umiejętności w zakresie samoobsługi, utrzymywało nawyki higieniczno-porządkowe, uczyło dbałości o wspólne dobro i wyposażenie pomieszczeń grupowych. Skoncentrowano się na jednostce, więc straciły na aktualności zasady wychowania zespołowego, obowiązujące w dawnych warunkach ustrojowych. Dziś w procesie wychowania dominują oddziaływania indywidualne nastawione na: realizację potrzeb wychowanka, socjalizację, pracę terapeutyczną i korekcyjno-kompensacyjną, a także rozwój indywidualnych zainteresowań i uzdolnień dziecka.

Lata reorganizacji systemu opieki nad dzieckiem w Polsce w myśl nowego ustawodawstwa przyniosły także nowe propozycje rozwiązań. Mianowicie: zamiast przebudowy dawnych dużych budynków przeznaczonych dla stu wychowanków, wystawiano je na sprzedaż, a podopiecznych umieszczano w domkach jednorodzinnych, które zakupiono, wyremontowano i przystosowano do ich potrzeb. W ten sposób powstał nowy model placówki socjalizacyjnej dla dzieci osieroconych, który w najwyższym stopniu przypomina warunki bytowe i atmosferę wychowania w prawidłowo funkcjonującym domu rodzinnym, i który sprawdził się w praktyce jako forma opieki oraz wychowania właściwie przygotowująca wychowanków do samodzielnego życia.

Kolejne konkretne zmiany tym zakresie przyniosła ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2011 r.²⁰. Piecza – w rozumieniu prawa rodzinnego i opiekuńczego to „zakres praw i obowiązków wynikających z pełnienia władzy rodzicielskiej obejmujący osobę i majątek dziecka, oprócz pieczy władza rodzicielska obejmuje również jego reprezentację”²¹. „System pieczy zastępczej (w rozumieniu ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej – przypis autora) to zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców”²². Zadania w zakresie wspierania rodziny i pełnienia pieczy zastępczej ustawa powierza:

- jednostkom samorządu terytorialnego,
- placówkom wsparcia dziennego,
- organizatorom rodzinnej pieczy zastępczej,

¹⁹ Por. ibidem, par. 27.

²⁰ Por. *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Dz. U. nr 149, poz. 887.

²¹ forum.prawne.org/prawo-rodzinne-opiekuncze/193563-opieka-pieczka.html [dostęp z dnia: 10.12.2013].

²² *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, op. cit., art. 2, ust. 2.

- placówkom opiekuńczo-wychowawczym,
- regionalnym placówkom opiekuńczo-terapeutycznym,
- interwencyjnym ośrodkom preadopcyjnym,
- ośrodkom adopcyjnym,
- innym podmiotom którym zleca się zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej²³.

Trzeba pamiętać, że-istotą pomocy rodzinie jest podejmowanie działań eliminujących problem ubóstwa i wspieranie realizacji jej opiekuńczo-wychowawczej funkcji, aby zabieranie dziecka z rodziny nie było konieczne. Dla podniesienia skuteczności pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi do życia powołano asystenta rodziny, któremu przydzielono szeroki zakres zadań związanych z:

- planowaniem pracy z rodziną,
- udzielaniem jej pomocy w wychodzeniu z trudnej sytuacji życiowej oraz rozwiązywaniu problemów socjalnych i psychologicznych,
- pomocą w wychowywaniu dzieci i prowadzeniem konsultacji wychowawczych dla rodziców,
- aktywizowaniem społecznym i zawodowym rodzin, m pracy zarobkowej oraz podnoszeniem ich kwalifikacji zawodowych,
- organizowaniem pomocy w formie zajęć grupowych i psychoedukacyjnych,
- podejmowaniem działań interwencyjnych w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży,
- prowadzeniem dokumentacji pracy z rodziną,
- okresową oceną sytuacji rodziny,
- sporządzaniem opinii dla potrzeb sądu opinii o rodzinie,
- współpracą z jednostkami administracji rządowej, samorządowej, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami zajmującymi się działaniami na rzecz dziecka i jego rodziny²⁴.

Asystent rodziny powinien wspierać rodziców w utrzymaniu władzy rodzicielskiej, w opiece nad dziećmi i w ich wychowaniu tak, aby mogły one nadal pozostać w domu rodzinnym-przy czym usługi w zakresie wspierania rodzin w postaci pracy socjalnej, pomocy pieniężnej czy terapii powinny być adekwatne do aktualnej sytuacji i potrzeb konkretnych ludzi.

Wspieranie rodziny powinno odbywać się nie tylko poprzez pracę socjalną i pomoc asystenta rodziny, ale także poprzez uaktywnienie środowiska lokalnego w tym organizacji pozarządowych tj. stowarzyszeń, fundacji i organizacji kościelnych stanowiących placówki wsparcia dziennego. Praca socjalna z rodzinami dzieci powinna zmierzać do ich aktywizacji społecznej i zawodowej²⁵. Jednak z badań wynika, że pracownicy socjalni ograniczają się głównie do przyznawania świadczeń pieniężnych w postaci zasiłków (ponad 60% pracowników socjalnych). Pracę socjalną w dosłownym tego słowa znaczeniu realizuje ponad 50% pracowników, a porad specjalistycznych rodzinom udziela ok. 25%, zaś terapię rodzinną, dosyć powszechnie stosowaną w krajach Europy Zachodniej, podejmuje jedynie 15%²⁶.

Obok pracy z rodziną w jej wspieraniu ważna jest aktywność:

- „1) instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny;
- 2) placówek wsparcia dziennego;

²³ Por. ibidem, art.2, ust. 3.

²⁴ Por. ibidem, art. 15, ust. 1.

²⁵ Por. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Dz.U. nr 96 poz. 873, art. 3, ust. 3.

²⁶ Zob. *Krajowy Raport Badawczy*, red. R. Szarfenberg, Warszawa 2011.

3) rodzin wspierających.²⁷

Dla dzieci najmłodszych gminy i organizacje pozarządowe powinny tworzyć żłobki i kluby dziecięce, aby zapewnić właściwą stymulację ich rozwoju w tym ważnym dla dalszego życia okresie i uchronić od wykluczenia społecznego. Dzieciom niepełnosprawnym trzeba zapewnić wczesne profesjonalne oddziaływania terapeutyczne, lecznicze i rehabilitacyjne. Placówki opiekuńczo-wychowawcze natomiast winny tworzyć dla swoich wychowanków możliwości edukacji poprzez wyrównywanie braków dydaktycznych i wychowawczych, niwelowanie deficytów rozwojowych, pracę korekcyjno-kompensacyjną i szeroko rozumianą terapię, aby przygotować ich do odnalezienia się na rynku pracy i do samodzielnego życia w takim stopniu, aby mogli założyć szczęśliwe rodziny i być ludźmi spełnionymi zarówno w życiu społecznym jak i zawodowym. Środowiska lokalne muszą zacząć odgrywać wiodącą rolę w organizacji profilaktyki wykluczenia społecznego poprzez podejmowanie działań na rzecz rozwoju integracji społecznej opartej na partnerstwie różnych podmiotów.

Preferowaną formą opieki, obok rodziny biologicznej, nadal są rodzinne formy pieczy zastępczej, jak rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, dla których powołano koordynatora opiekującego się nie więcej niż 15 rodzinami lub rodzinnymi domami dziecka. Do zadań koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej należy udzielanie pomocy osobom prowadzącym te formy opieki, współpraca z asystentem rodziny w zakresie konstruowania planu pomocy dziecku, organizowanie specjalistycznej pomocy dla dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka, zgłaszanie dzieci z uregulowaną sytuacją prawną do ośrodków adopcyjnych, wspieranie wychowanków pełnoletnich i opracowywanie rocznych sprawozdań z efektów pracy z rodzinami²⁸. Instytucjonalne formy pieczy zastępczej ograniczają się do: placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

Jeśli chodzi o wiek dzieci kierowanych do placówek różnego typu, to na mocy ustawy wprowadzono wiek 10 lat jako kryterium umieszczania w nich dzieci. Młodsze umieszcza się w tego typu placówkach jedynie w szczególnych przypadkach, np. ze względu na łączenie rodzeństwa lub stan zdrowia dziecka. Dzieci poniżej 10. roku życia przyjęte do placówki typu interwencyjnego powinny być jak najszybciej przeniesione do jednej z form rodzinnej pieczy zastępczej. W placówkach socjalizacyjnych, interwencyjnych i specjalistyczno-terapeutycznych może przebywać jednocześnie nie więcej niż 14 wychowanków, a więc forma małych, kameralnych placówek funkcjonująca dotychczas w formie eksperymentalnej ma stać się powszechnie obowiązującym standardem. Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne powstają za zgodą władz wojewódzkich dla dzieci, „które ze względu na stan zdrowia wymagający stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej”²⁹ i nie powinny liczyć więcej niż 30 wychowanków. Natomiast interwencyjny ośrodek preadopcyjny przewidziany jest dla dzieci do 1 roku życia, „które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej”³⁰, co zwiększa szanse dzieci małych i chorych na umieszczenie w rodzinach adopcyjnych.

Dla podniesienia skuteczności form wspierania rodziny jako podstawowego środowiska opieki i wychowania dzieci i młodzieży zmodyfikowano rodzinny wywiad środowiskowy jako podstawowe narzędzie diagnostyczne w systemie pomocy społecznej. Minister polityki społecznej przewiduje termin 14 dni na przeprowadzenie wywiadu „od

²⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, op. cit., art. 9.

²⁸ Por. ibidem, art. 77, ust. 3.

²⁹ Ibidem, art. 109, ust. 1.

³⁰ Por. ibidem, art. 111, ust. 1.

powzięcia informacji o konieczności jego przeprowadzenia”³¹. Jednak w sytuacjach wymagających szybkiej interwencji pracownik socjalny ma obowiązek taki wywiad przeprowadzić w ciągu 2 dni. Ponadto ustawa zakłada, że w czasie wywiadu pracownik socjalny powinien brać pod uwagę „indywidualne cechy, sytuację osobistą, rodzinną, dochodową i majątkową osoby samotnie gospodarującej lub osób w rodzinie, mogące mieć wpływ na rodzaj i zakres przyznawanej pomocy”³².

Profesjonalizacji usług świadczonych w ramach pomocy społecznej na rzecz dzieci i ich rodzin służy podział kwestionariusza rodzinnego wywiadu środowiskowego na części dotyczące różnych sytuacji losowych podopiecznych. Standardowa część związana jest z przyznawaniem świadczeń pomocy społecznej i przeznaczona jest dla większości sytuacji, w jakich mogą znaleźć się rodziny dotknięte, np. ubóstwem czy bezrobociem. Dla pełnoletnich wychowanków opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze, socjoterapeutyczne i resocjalizacyjne przewiduje się część V w związku z ubieganiem się przez nich o pomoc pieniężną na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki. Część VI wywiadu dotyczy cudzoziemców, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, część VII przeznaczona jest dla osób poszkodowanych w wyniku sytuacji kryzysowej, klęski żywiołowej lub zdarzenia losowego. Rozporządzenie umożliwia w sytuacji niemożności przedstawienia oryginalnych dokumentów, które, np. uległy zniszczeniu, oparcie się na oświadczeniu osoby udzielającej wywiadu, co z pewnością usprawnia procedury i skraca czas oczekiwania na określone formy pomocy.

Analiza kierunków rozwoju form opieki nad dzieckiem w Polsce po roku 2000, niezbieżnie potwierdza, iż postęp w systemie opieki nad dziećmi i pomocy społecznej ich rodzinom dokonał się głównie za sprawą zmian w prawodawstwie. Ponadto skupienie większości działań na rzecz dziecka i jego rodziny w jednym resorcie polityki społecznej uczyniło system pomocy społecznej coraz bardziej spójnym. Przeobrażenia w zakresie deinstytucjonalizacji opieki nad dzieckiem zmierzają do tego, aby głównym środowiskiem wychowania dziecka nadal pozostawała jego rodzina, która w sytuacji kryzysu może liczyć na pomoc państwa i organizacji pozarządowych, może okresowo umieścić dziecko w placówce opiekuńczo-wychowawczej czy rodzinnej formie pieczy zastępczej, ale ma obowiązek do końca interesować się sytuacją dziecka i współpracować z instytucjami pieczy zastępczej, którym dziecko zostało powierzone i zabiegać o powrót dziecka do rodziny naturalnej. Model placówek zajmujących się dziećmi w systemie pieczy zastępczej stał się powieleniem wzorca dobrze funkcjonującej rodziny wielodzietnej. Natomiast przyjęte w nich, i sprawdzone już od roku 2000, standardy mają służyć dobremu przygotowaniu wychowanków do samodzielnego życia w przyszłości i pełnej reintegracji społecznej. Dalsze działania reformatorskie resortu polityki społecznej ujęte w Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020 będą zmierzały do rozwiązywania problemu ubóstwa, wzmacniania umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodzin dysfunkcyjnych, podejmowania działań służących zapobieganiu wykluczeniu społecznemu określonych grup społecznych i ich pełnej reintegracji społecznej i zawodowej.

Bibliografia:

1. Czermiechowska R., *Niektóre podobieństwa działań opiekuńczych i terapeutycznych*, „Opieka Wychowanie Terapia” 1996 nr 3.
2. forum.prawne.org/prawo-rodzinne-opiekuncze/193563-opieka-pieczka.html
3. Fudała T., *Praca socjalna w świetle badań*, „Praca Socjalna” 1994 nr 3.
4. *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, Toruń 2009.

³¹ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 czerwca 2012 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego, Dz. U. 2012 nr 0 poz. 712, par. 2 ust. 1.

³² Ibidem, par. 2, ust. 4.

5. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009.
6. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1971.
7. *Krajowy Raport Badawczy*, red. R. Szarfenberg, Warszawa 2011.
8. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych*, Dz. U. nr 201, poz. 1455.
9. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 czerwca 2012 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego*, Dz. U. 2012 nr 0 poz. 712.
10. *Słownik pedagogiki i psychologii. Zagadnienia pojęcia terminy*, oprac. K. Janus, Warszawa 2011.
11. Stojanowska W., *Władza rodzicielska pozamatżeńskiego i z ojca. Studium socjologiczno-prawne*, Warszawa 2000.
12. Szatur-Jaworska B., *Teoretyczne podstawy pracy socjalnej*, [in:] *Pedagogika społeczna*, red. T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995.
13. *Ubóstwo w Polsce. Zasięg ubóstwa w Polsce w 2009 r.*, Warszawa 2010.
14. *Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*, Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593 ze zm.
15. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Dz.U. nr 96 poz. 873.
16. *Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Dz. U. nr 149, poz. 887.
17. wikipedia.org, pl
18. *Wysokość i struktura zmodyfikowanego minimum egzystencji w 2009 r.*, Warszawa 2010.

CHANGES IN THE POLISH CHILD CARE SYSTEM AFTER THE YEAR 2000

HALINA BEJGER

ABSTRACT: *The article is an analysis of the trend of the Polish system of child care. Care needs of children and youth due to poverty, which is affected 17.7% of the population in our country, unemployment, homelessness and pathology in families. Determinant of changes conducive to reform the whole system SA changes in the Polish welfare legislation. The beginnings of reform were visible in the area of improving standards in the various forms of care. In contrast, the culmination of activities in this area is the law of family support and foster care system that efforts to care for the child focuses on the family. The National Anti-Poverty Program and Social Exclusion 2020 focuses on developing forms of support care and educational functions of the family and the prevention of social exclusion of children and their families.*

KEY WORDS: *poverty, child welfare system, health, family, social exclusion*